

ВЛАДИМИР ШЧЕРБАКОВ

МОСТ

Превод от руски: Любомир Стоилов, 1975

chitanka.info

Изскърцаха плавовете на шейна. На улицата се разнесоха сякаш познати гласове. Стъпки по стъпалата на полуизгореното училище. Тих разговор.

В кънтящата празна стая на класа, в който преди ние бяхме повече, отколкото ябълките на един клон, камъните на разрушената стена улавяха дъха ми. Бял скреж полепваше по червените тухли. Броях тези летящи езици на студа, сякаш излизящи от самата стена. Някъде се затръшна оцеляла врата. Гласовете се приближаваха. И аз разбрах, че това не е сън.

Вероятно съм ги очаквал тайно. Дори в късия унес, когато студът стискаше тялото ми като в пружина, аз бих ги чул и познал. Искаше ми се да ги посрещна, но косите ми бяха вмръзнали в пода и не можех дори да си повдигна главата. Тогава извиках. Намериха ме.

... Шейната и кожухът бяха толкова удобни и топли, че не можах да заспя веднага, мъчейки се несъзнателно да удължа тази минута, минутата на срещата. В едната си ръка държах комат хляб, закриващ половината улица, а в другата — черна емайлирана чашка, пълна с гъсто мляко. Изпод плавовете върху пътната лента се изрязваха сините блъскави остриета на следите. Полюшвайки се, аз плавах с гърба напред върху купчина слама. През цялата широчина на пътя вървяха хора с автомати и пушки: Щурец (така го наричаха всички), момче най-много на петнадесет години, а може би и мой връстник; Велихов, командирът на отряда; Гамов — брадат и с очила; зад него памуклийки, шинели, ушанки — сила.

Те вървяха с наведени глави, държайки уморено ръцете си. И нещо пречеше на Щурец да е весел — такъв, какъвто си е бил сигурно винаги.

Сега вече мога да си представя какво е станало в селището, докато съм се крил в училището. Край нашата улица се издигаха комините на пещите над купчините пепел от изгорените домове. Тук-там стърчаха овъглени цепеници, а върху пещите съвсем по домашному стояха тенджери и гърнета, но в селището нямаше хора и без тях то беше мъртво. Зад бившия край на селото като далечен паметник се стопи училището с мастилените квадрати на прозорците си.

Говореха за мене. Отделни думи достигаха до мен и оставаха в главата ми завинаги.

— ... вкочанил се е съвсем.
— ... няма нищо, очите му май са отворени.
— ... вече сме почти в лагера.

Спеше ми се все повече. В съня ми навлезе едва доловимият аромат на зимна гора, самотно грачене на птица и бавното движение на въздуха, носещ милиони невидими кристали.

Когато отворих очи, тъмнината започна да излиза изпод дърветата в края на гората, очертивайки силуети, приличащи на лежащи в снежните пукнатини хора. Спомних си: не, не съм замръзнал в училището, което ме беше скрило, а синият път с огромните елхи отстрани води в партизанския лагер.

Шейната и двете ни тачанки изведнъж спряха. Започна съд.

Ребров, намръщен и още пиян, гулял през цялата нощ в едно далечно село, вместо да пресече със своята група пътя на наказателния отред, стоеше пред Велихов, отпускайки се ту на единия си крак, ту на другия.

— Не успях, командирю, да изпълня задачата. Не успях. Трудно беше. — Погледът на Ребров беше насочен към земята, към новите му валенки, взети от него в същото това злополучно село, където беше прекарал така добре.

— Зная, че не си успял — каза Велихов, — видях и това, което е успял да направи в селото наказателният отред. Може би и ти си успял да забележиш...

Слаб изстрел. И отново скърцането на шейната. Снежинки, падащи върху страните ми. Плаващи в небето върхове на елхите. И в този момент разбрах, че познавам тази гора, лицата и разговорите, знаех как ще завърши този справедлив съд и как ще падне Ребров — настани и тромаво... Сякаш вече бях виждал веднъж всичко това и поради тази причина можех да кажа точно какво ще стане в следващия момент. И в училището, и тук, на пътя, изскучащ от гората като безкрайна обемна рамка, аз чувствувах тази зародила се в мене способност, която в други мигове ме потискаше и дори плашеше. И гората с нейния сив гребен можеше да бъде спряна за секунда и бъде разгледана като под микроскоп: ето, издадена снежна шапка се откъсва от върха на дървото — вече очаквах нейното падане — и времето отново тече равномерно, като замръзываща река.

Започнах да предсказвам: след няколко минути Щуреца ще запита Велихов за положението на фронта, защо германците са били пуснати толкова далеч и дали те ще настъпват отново през лятото. И освен това защо досега не са хвърлили моста във въздуха. Просветна сечице с високи пънове. Щуреца стъпи на края му, спря, оглеждайки тъмните стени на дънерите, и като успя да се изненада от нещо, отново закрачи, измъквайки краката си от сивото сипещо се брашно. След него вървяха радиистката Валя и Гамов с трофеен автомат на рамото си. Изглеждаше като че ли те пеят — поне очите им съдържаха частица от песен, бавна и тъжна, като вятъра. Щуреца настигна Велихов и аз дочух:

— Николай Николаевич, как може да се случи така, че германците да бъдат пуснати едва ли не до Москва и чак там да ги отблъснат. А през лятото те отново ли ще настъпят?

— Ще ги спрат. Разбуди се сърцето на земята ни. Нараниха го те, братче.

— А къде е това сърце, Николай Николаевич?

— Голямо е сърцето на земята. То е на север, където езерата са просторни като небето, а хората са високи и светлокоси — там е сърцето на нашата земя. И на юг, където ветровете се надпреварват от края на степта до края на морето — там това сърце бие във всяка човешка гръд. И далеч на изток, чак до Тихия океан е живо това сърце.

— А защо не нападаме моста, Николай Николаевич? Все чакаме... Та нали е ясно къде е охраната и картечните гнезда. Нима ни са малко силите?

— Ти, братко, помниш ли кога си ял хляб до насита?

— Когато измъкнахме една каруца от конвоя.

— Виждаш ли... — каза Велихов, подсмивайки се малко странно. — Виждаш ли — повтори той, сякаш от думите на Щуреца му беше станало неудобно. — А по отношение на моста нещата не са толкова ясни. Знаеш ли колко време естроен?... Две години. Такива мостове се вдигат във въздуха тогава, когато не могат да бъдат оставени. Той си е наш. Огледай се: наоколо само развалини, пепел, засипала земята, а хората са като ръж, която е лесно да окосиш, но е трудно да отгледаш.

Тишина. Шум от стъпки. Огънят на фас. Затихващи гласове. Мълчание.

Помислих си за лагера. И отново познах: можах да си го представя точно такъв, какъвто го видях след няколко минути. Мръкна доста. Пътят сякаш вървеше по морското дъно, но ни изведе до площадка със землянки и голям квадратен навес. Под навеса гореше огън, около него бяха разхвърлени дебели трупи-скамейки, в къщето имаше бъчва с вода, а над него висеше на гвоздей черпак, от който се стичаше прозрачна като стъкло капка, но без да успее да капне тя беше застинала от студа, отразявайки червените въглени на огъня и избухващите светlinи от летящите искри.

Понякога в края на януари или може би в началото на февруари има необикновени дни, в които ти се струва, че пролетта е дошла: въздухът е свеж, лек и влажен, а по поляните под слънцето израстват първите златисти кълнове. Но сутрешните звезди са студени и пролетна песен още не може да се откъсне от устните. Такива дни настъпиха скоро. Заедно с Щуреца аз си мислех за горските пътища, станали наш дом. Станал преди съмване, изпарил устата си с каша, с необикновено наслаждение разглобях и сглобях зачислената ми пушка, прицелвах се в хвойновия храст, в ранната сянка на бора. След това изтичах при Велихов да му поискам задача мотивирайки се с това, че съм навършил петнадесет години.

Пътищата от онези години...

Късно вечер, когато прозорците и фенерите гаснат, а огънчетата, движещи се по далечното шосе, ни изглеждат като очи на светещи дълбоководни риби, ние прелистваме книгите, в които се говори за живота и смъртта, за любовта и храбростта, за боевете и танковите атаки, за войниците и войната. Някои страници от тези книги са посветени на почти фантастични събития.

— Не, такова нещо не минава без следа — Гамов е готов да ме убеждава в невъзможното. — Впрочем днес вече може да се говори за всичко. Тайната на такива вечери е заключена в мимолетността на настроенията, в бързо отминаващото желание да се убедиш в достоверността на миналото.

Срещнах се с Гамов отново десетина години след войната и ние станахме истински приятели. А дотогава с него не бяхме се виждали от четиридесет и четвърта, когато ме раниха в Западна Белорусия. След войната той следва, преподава, опита се да пише сценарии — на мен ми се струва, че така и не му остана време да поостарее. Има хора,

които се мъчат на всяка цена да ти отговорят нещо. Гамов на своите четиридесет и седем години се мъчи преди всичко да разбере въпроса ти.

— Винаги остават следи, па макар и едва забележими или пък съвсем невидими, но все пак остават. И паметта се възражда, възкръства за живот, тя е неуничожима. Древните индузи са вярвали, че светът се пресъздава отново през всеки осем и половина милиарда години. Ако искаш, възрази ми... — Гамов се усмихва някак си мъдро и добро, — ако не си съгласен, посочи ми, па макар и една звезда, планета или песъчинка, която да е по-стара от тези осем милиарда и половина. Светът не е създаден от никой човек или бог — спомняш ли си? — а е бил, е и ще бъде вечно жив огън, закономерно загасващ и закономерно възпламеняващ се.

— Старият грък. Създателят на химните за огъня.

— Той е прав. Нима можеш да прибавиш поне нещо към неговите думи.

— Паметта е неповторима. Както животът и смъртта.

— Не. Невидимото е трудно да се унищожи. Атомите и частиците са еталони на здравина. Нима е необходимо да се говори за милиардите електронволта, които само понякога, и то твърде рядко, ги разбиват?... Зрънцата на веществото противостоят на галактическите взрывове. А какво представлява паметта? Същите тези частици, подредени в молекули, както буквите в редове. Може би съществуват неделими атоми на паметта, напомнящи точките в печатарско клише. След милиарди години — разбира се, точното време не може да се определи — сляпата случайност ги съединява така, че се образува рисунка съвпадаща с действителността.

Трудно е да се повярва такова нещо. Но защо всъщност да не се опитаме да погледнем съвсем по друг начин на събитията от онези дни? Аз наистина предчувствувах, че партизаните ще се появят в училището — иначе бих избягал в гората и направо бих замръзнал. Може би всичко това не е чак толкова невероятно: да, Вселената умира и отново се ражда. В празното пространство се разтварят потоците на веществото, за да избухнат и засветят в жив огън, във вихър, из чиито струи се отделят капките на синята стъклена звезда. Животът се повтаря, започва негов втори кръг, но прахът и пепелта пазят

неуничожимите частици на паметта — и сякаш невидима нишка пронизва света, повтарящ себе си.

Впрочем дали двата свята си приличат един на друг във всичко или само в най-същественото, е особен въпрос. Доколкото разбирам, Гамов смята, че отделни детайли и ситуации се повтарят, копирайки се, като отпечатъци от един и същ негатив.

Ето докъде стигнахме в онази вечер, когато зеленият океан на въздуха зад прозореца сякаш разтвори границите на пространството, миналото и настоящето, съедини в едно подухване ароматите на живота, изчезналата топлина на слънцето и пробляскването на звездите.

Разбира се, мисълта, че може да се заставят да пътуват от единия полюс на времето до другия прашинките, запазили отблъсъците на сребърните дъждове, на седмокрилите дъги, отгласите от земните урагани, гласовете на хората, на всичко съществуващо, е странна. Веднъж на сто години или още по-рядко прашинките се съединяват в мозайка — връща се втората памет, вестител на безкрайното минало. Появява се Нещо... Предчувствие? Предвиждане?

Как се заражда тази втора памет? Това може би напомня и кипенето на стъкло, и белоснежните водопади в градините, в които цветовете зачеват своите плодове, ароматните гроздове на акациите, и появата на пиленцето от черупката — всичко това прилича на първото вдъхване и растеж на всичко живо, вечния образец, повтарящ същността на ковашкото огнище и на ръжевия сноп. Така зърнцата на хромозомите дават форма на листата и тревите, а невидимите молекули — цвета на пламъка.

... Гамов остава да нощува при мене, тъй като метрото вече не работи, а той живее на другия край на Москва. Не затваряме прозореца и в стаята нахлуват вълните на летния въздух. Толкова е късно, че квадратните огньове в съседните сгради отдавна са се подредили като марки на плик — това са прозорците на стълбищата. В полумрака дълго виждам огънчето на неговата цигара.

На сутринта изпращам Гамов до метрото и за кратко се задържам на входа, вглеждайки се в лицата на минувачите — студенти, работници, млади и старци. По техните простовати, познати лица ми се струва, че можеш да прочетеш мислите им. И това са те, техните бащи и братя, хората, които устояха под Москва. И същите тези хора

задържаха групата армии „Център“, позволяйки да бъдат мобилизираны и придвижени до Москва три наши армии. Стотици хиляди опълченци застанаха на поста си по пътищата на Подмосковието. Техните дивизии не бяха смазани и унищожени.

Силно е да се каже, че в мигове на крайна опасност, на границата на възможното човек става притежател на някакви принципно нови качества, но нещо такова съществува, аз съм сигурен в това.

„Помниш ли го?“ — запита веднъж Гамов. Той говореше за Велихов, без да спомене името му. Подобни въпроси ни връщат към пътищата на миналото, изпълнени със спомени. Бих ли могъл да го забравя?

Неповторимият дъх на близката пролет, последните думи на война, гледката на смъртта могат ли да се задържат в паметта завинаги? След милиарди години да разтвориш неизгубените зърна на живота, изпъльващи със свещен трепет часовете на очакване, минутите на тревога.

Все по-често си мисля кои са истинските причини на случилото се. На хипотезата на Гамов е трудно да се противопостави нещо: вместо опровержение ти хрумват нови доказателства. Ето вече отново бягат назад годините, пътят на паметта ме води към миналото, където виждам всяко дърво, виждам всеки изгорен дом, чувам познатата песен.

Не мога да забравя тази песен — ние я занесохме до бреговете на реката, откъдето водеше прям път за моста. Нашата земя, нашата партизанска земя беше далеч и се скри зад хълма.

Ние идвахме много пъти до моста. От неговите нагрети от слънцето стени се стичаха ледени шушулки, ветровете свиреха по парапетите му, звънтеше и се тресеше желязото на влаковете, запращащи надолу водопади от звуци, напомнящи ехото на планински потоци. Ние бродехме наоколо като гладни вълци, но не можехме да направим нищо с каменните подпори, здрави като самата земя, с релси, твърди като замръзнал хляб. Това беше наш мост и сега ние искахме да го унищожим дори с цената на живота си.

Излязохме от лагера вечерта, когато стариците вече приспиваха децата по селата. И те знаеха: заснеженият път е свободен и просторен, докато пред самия мост не го преградят дулата на германските картечници. А зад насипа в селото стоеше рота автоматчици, готова да

се бие за нашия мост. През една нощ ние като птици се стрелнахме над спящата земя. Но скокът беше труден: бавно течащото време ту се свиваше в мимолетни сънища-мечти за топлите дни с разпукваща се по клоните зора, ту се превръщаше в безбрежните белези на дънерите и храстите в една сякаш безкрайна пустиня.

На брега на реката спряхме до стръмните глиnestи брегове, очаквайки разузнавачите. Щуреца вървеше редом с Велихов.

— Виждаш ли колко са красиви и чисти тази гора и среброто на реката, разделящо я на две? — запита Велихов.

— Да, красиви са — отвърна Щуреца.

— А цялата земя с просторните си поля, сиви къщи и огромното небе над нея — нима не е прекрасна? — отново запита Велихов.

— Не съм виждал нищо по-прекрасно — звънко отвърна Щуреца.

Разузнавачите се приближиха, Камалдинов доложи на Велихов, че пътят до моста е свободен, а на гарата стои военен ешелон с техника. След това те продължиха да си говорят тихичко. Знаех за какво става дума. Нашите мини в дървени сандъци нямаше да стигнат за ешелона. Ето защо ние, тридесет души от отряда, тръгнахме към гарата, а останалите заедно с Велихов продължиха към моста. Зората се разгаряше с малинов цвят.

Петима от нашите, облечени в германска униформа, безшумно премахнаха охраната на влака. Аз станах машинист. Някога баща ми ме взимаше на локомотива, а танцуващите стрелки и релсите, препускащи срещу мене заедно с вятъра, бяха за мен нещо паметно и близко. Лека и крилата беше лопатата, сигурна плътта на метала, послушен разгорелият се огън. До нас достигна гърмът на дългоочаквания взрив. Мостът беше изкривен и съборен.

— Не се мотай, машинисте! — маxна с ръка Камалдинов.

Земята трепна. Колелата затракаха. Сами се появиха на устата ми думите: „Тичай, тичай, път; лей се, река на вятъра; звъни, звъни, локомотивна песен!“ Весело и бързо препускаше старият локомотив в своя последен път. Не скочих от стъпалцето, за да се спася: отново се върна онова същото чувство и аз знаех, знаех какво е станало на моста.

Скоро в снежното поле се замяркаха като неясни искри изстрелите. Пред мен, край разрушения мост — по насила и релсите, бяха залегнали Велихов и Щуреца, Хижняк, Гамов и Олмин — всички,

които бяха останали да прикриват отстъплението на основните сили и ранените. В престрелката бяха успели да се включат германските автоматчици и сега край насипа се решаваше съдбата на отреда.

Скочих. Снегът опари лицето ми и насипът ме преобърна няколко пъти, преди да ме запрати в пряспата. Нарастващ грохот. Композицията се разпадна, вагоните се търкаляха надолу, в черните разливи на реката. Ледът, натрошен след падането на моста, беше избухнал в хиляди късчета, изхвърлени нагоре като гигантски фонтан.

Станах и побягнах. Исках да успея, но закъснях. Щуреца още продължаваше да вдъхва дълбоко въздух, сякаш искаше да се напие с него — все по-бавно, бавно и тихо. Върху лицето му застиваше изненада, сякаш се е готвил да каже: „Виж ти!“

Върху простоватото лице на Велихов нямаше омраза — само изключителна съсредоточеност и внимание. Той се надигна. Старичката му шапка се беше килнала на тила, по слепоочията се бяха разпилели русите му коси, а на челото му странно пулсираше някаква жила (сега вероятно би могъл да ни се стори малко момче: той не беше на повече от двадесет и шест — учител от Новгород, станал боец, най-добрият от всички, които съм познавал).

Небето сякаш се разтвори. Кървавите лъчи на изгрева плиснаха в очите ни. Слънцето ни и заслепяващо и беше трудно да се стреля, а зад насипа се надигаха сивите шинели. Предчувствуващи какво ще се случи, аз не можех да се вмеся в хода на събитията. Два куршума пробиха гърдите му, като оставиха върху неговата фланелка червени петна. Но там, отпред, където тракаше автомат, още не знаеха, че той има право на свещен изстрел. Може би затова той се поизправи, за да види по-добре онези, кои то бяха стреляли в Щуреца. Цял миг ръката му беше твърда, а очите му, както и по-рано, внимателни.

Успя да им отвърне. Автоматът зад релсите замъкна. Там отново залегнаха.

Очите ми бяха непослушни и влажни лъчи засланяха разтапящото се слънце със своята неочеквана светлина. Но веднага щом прозвуча свещеният изстрел аз вдигнах тежката пушка.

... Върху склона на насипа, там, където паднаха неговите ръце в снега, през пролетта израснаха седем кокичета. А по селата край пътя се разтече тъмна сила и земята цели три години отказваше да ражда ръжта на хората.

Публикувано в списание „Наука и техника“, броеве 18-19/1975 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.